

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان: بررسی عوامل انحطاط اخلاقی از منظر قرآن

پدیدآورنده: عطیه عوضی نژاد^۱

۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه حضرت معصومه، شهرستان رودبار

چکیده

تحقیق حاضر با عنوان* بررسی عوامل انحطاط اخلاقی از منظر قرآن می باشد* به روش تحلیل محتوا و به شیوه ی کتابخانه ای صورت گرفته است. به همین دلیل انحطاط به معنای پست شدن و در حقیقت همان سقوط از جایگاه اخلاقی و انسانی می باشد که یکی از مهم ترین شاخصه های حقیقت به شمار می رود از این رو، فاصله گرفتن از دین حق و نزدیک شدن بر رذایل اخلاقی، دو عامل مهم فروپاشی جوامع هستند که انسان ها به جهت غفلت، به کارنگرفتن عقل و اندیشه، و عمل نکردن به مقتضای آن، کرامت انسانی خویش را از دست می دهند و به انحطاط گراییده می شوند. به همین خاطر قرآن کریم، عوامل سقوط اخلاقی را، دوری از خدا که با دچار شدن به مشکلات زندگی دنیوی شروع می شود، دنیا پرستی که همان سوء استفاده بشر از جهان و دل بستن به آن، فریب خوردن و مغرور شدن است معرفی می کند.

از عوامل دیگر انحطاط را هوای نفس و آرزو های دراز، شیطان و..... بیان می دارد. بدین سوء انسان می تواند با شناخت آن ها نسبت به بهبود اوضاع دنیوی و اخروی خویش گام بردارد.

واژگان کلیدی: اخلاق، انحطاط، آیات قرآن، دنیاپرستی

مقدمه

بی تردید تلاش برای تهذیب نفس و تعالی روح را می توان یکی از مهم ترین پیام های قرآن کریم و از اهداف بعثت پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) و نزول قرآن دانست. در سوره مبارکه شمس، خداوند متعال درباره نکته عمیق و بسیار مهمی تذکر می دهد؛ به تحقیق آن کس که جان خود را از آلایش ها تذکیه کرد به رستگاری رسیده و آن کس که از خود غافل شد و روح خود را به گناهان و تعلقات پست دنیایی آلوده کرد، دچار خسران شده است به طوری که حتی اگر انسان ها تمامی علوم و کلیه نیرو های طبیعت را به دست آورند، اما از تسخیر درون و تسلط بر نفس خود ناتوان باشند، از رسیدن به سعادت و نیل به کمال باز خواهند ماند. از این رو، به هر کجای دنیا که نظر کنید، غالبا چیزی جز ستم، انحطاط، تجاوز و... به چشم نمی خورد آثار و تبعات سقوط اخلاقی تنها به گسترش ظلم و جنایت از سوی قدرتمندان بر علیه ملت های دیگر محدود نمی شود.

روی گردانی از ارزش های اصیل انسانی، حاکمیت بی بندوباری و افسار گسیختگی در کشور های مترقی سبب شده است که روز به روز بر تیرگی دل ها افزوده شود و آن نور معنوی که سبب روشنایی و مایه آرامش قلب هاست، به کلی از بین برود. اما درباره پیشینه تحقیق باید متذکر شوم، کتاب ها و مقالات بسیاری در زمینه اخلاق اسلامی به چاپ رسیده، برای نمونه حبیب الله برزنونی در کتاب اخلاق در قرآن خود، به نظریات اخلاقی متافیزیکی، مکاتب مختلف اخلاقی، و ارزش های اخلاق در قرآن پرداخته، دیگر این که محمد علی سادات در کتاب اخلاق اسلامی خود، رابطه تربیت و اخلاق، انحطاط اخلاقی در جهان معاصر، انحطاط فردی و اجتماعی را مطرح کرده، ولی مقاله حاضر عوامل انحطاط اخلاقی از منظر قرآن را مورد بررسی قرار داده است.

از ضرورت های مطالعات اخلاقی، شناخت صفات رذیله و ناصحیح در جهت تلاش برای رفع آن، سبب ارتقاء معنوی بشر می گردد. تا از انجام هر کاری که موجب خدشه وارد کردن به اسلام و جوامع انسانی می شود خود داری گردد.

هدف از این تحقیق، بررسی نقش عوامل انحطاط اخلاقی، و آثار آن در زندگی دنیوی و اخروی انسان ها براساس آیات قرآن، آگاهی و شناخت هر چی بیش تر افراد، به ویژه جوانان دانش پژوه نسبت به علل و راه های انحطاط اخلاقی و بیداری آنان در این زمینه است.

به همین جهت این پژوهش در صدد پاسخ گویی به سوالات ذیل است: عوامل انحطاط اخلاقی از منظر قرآن چیست؟ دنیا پرستی چه تأثیری در زندگی انسان دارد؟ نقش قساوت قلب در انحطاط اخلاقی انسان ها به چه صورت است؟

مفهوم انحطاط اخلاقی

اخلاق عبارت است از حالت و ملکه ای که آدمی را بدون فکر در انجام کارها تحریک می کند. از این رو موضوع علم اخلاق، انسان است یعنی درباره فضایل و رذایل اخلاقی بشر بحث می کند و به شناسایی آن ها می پردازد. وبعد از بررسی، هر یک از آن فضایل اخلاقی را تحصیل و رذایل اخلاقی را ترک نموده تا بدین وسیله به انسانی اعلاء تبدیل گردد.

انحطاط به معنای پست شدن و در حقیقت همان سقوط از جایگاه اخلاقی و انسانی است که در برابر کرامت افراد قرار گرفته و یکی از مهم ترین شاخصه های حقیقت انسان به شمار می رود. به همین دلیل خداوند به فرشتگان دستور داد تا درمقابل انسان به خاک بیفتند.^۱

از این رو، پیشوایان دینی، تمامی علمای اخلاق، فایده اخلاق را رسیدن به سعادت و کمال واقعی دانسته اند به گونه ای که انسان می تواند با تحصیل آن به تکامل مادی و معنوی خود دست پیدا کند. به همین خاطر فاصله گرفتن از دین حق و نزدیک شدن بر رذایل اخلاقی، دو عامل مهم فروپاشی جوامع هستند که انسان ها به جهت غفلت، به کارنگرفتن عقل و اندیشه، و عمل نکردن به مقتضای آن، کرامت انسانی خویش را از دست می دهند و به انحطاط گراییده می شوند.^۲

۱. نورمگز

۲. برزنونی، اخلاق در قرآن، ص ۳۰-۳۲

عوامل انحطاط اخلاقی از منظر قرآن

۱- دوری از خدا

«وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى؛ وهر کس از یاد من دل بگرداند، در حقیقت، زندگی سختی خواهد داشت، و روز رستاخیز او را نابینا محسوس می‌کنیم.»^۱

علت تنگی و دچار شدن به مشکلات زندگی دنیایی، فراموش کردن خدا و دوری از یاد اوست. از این رو وقتی انسان به مشکل برمی‌خورد، به طور ناخودآگاه خدا را می‌خواند.

«فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِكِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ؛ هنگامی که سوار کشتی می‌شوند، خدا را با اخلاص می‌خوانند، وزمانی که به خشکی می‌رسند شرک می‌ورزند»^۲

همین کافرها که خداوند را قبول ندارند، اگر دستشان از همه جا کوتاه شود و در بن بست قرار بگیرند، وجدان آن‌ها همان وقت بیدار می‌شود و از خدا می‌خواهند که نجاتشان دهد. اما به محض این که از مشکلات خارج شوند، به کارهای اولیه خویش باز می‌گردند و از یاد خدا غافل می‌شوند.^۳

۲- دنیا پرستی

علاقی شدید مادی و دنیا پرستی، انسان را به هر انحراف و گناهی می‌کشاند؛ زیرا سوء استفاده بشر از این جهان و دل بستگی به آن، فریب خوردن، مغرور شدن و غافل شدن از خدا و آخرت را به همراه دارد. «فَأَعْرَضُ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ؛ پس، از هر کس که از یاد ما روی بگرداند، و جز زندگی دنیا را خواستار نبوده است، روی بگردان. این منتهای دانش آنان است.»^۴

از این رو، افرادی که به وجود خدا امیدی ندارند و به زندگی دنیایی دل بسته‌اند، اگر این علایق‌ها از بشر گرفته شود، چرخ اجتماع انسانی از حرکت باز می‌ایستد و دیگر زمینه‌ای برای زندگی در

۱. طه: ۱۲۴

۲. عنکبوت: ۶۵

۳. اصفهانی، مفردات در غریب القرآن، ص ۵۶۹

۴. نجم: ۲۹-۳۰

قرآن کریم می فرماید:

«وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا؛ مومنین کسانی هستند که وقتی هزینه کنند، اسراف نکرده و بخل هم نورزنده بلکه میان این دو روش یعنی حد وسط را رعایت می کنند.»^۱

انسان برای این که در شبانه روز بتواند احتیاجات خود را برطرف کند باید غذا برای خوردن، لباس برای پوشیدن، همسر برای آرامش و... داشته باشد.

از این رو خداوند متعال در قرآن کریم سفارش کرده است که اسراف نکنید و اندازه ی آن را هم معین کرده است.

«وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ؛ بخورید و بیاشامید ولی اسراف نکنید»^۲

به همین خاطر امام صادق (علیه السلام) در خصوص علامت های اسراف فرمود: «کمترین حد اسراف آن است که اضافه آب را دور بریزی و یا لباس مخصوص بیرون را در خانه بپوشی و یا لباس تمیز را در محل کثیف بپوشی»

از این رو، زیاده روی در مصرف ها موجب ضرر زدن به دیگران می شود که این کار حرام است. به همین جهت انسان در اثر اسراف و تبذیر، در مسیر عیاشی قرار گرفته و برای به گردش درآوردن زندگی مسرفانه خود، دست به هر کاری می زند، رشوه می گیرد، دروغ می گوید، عفت و شخصیت خود را از دست می دهد، به وعده ها وفا نمی کند، نعمت های خدا را کفران می ورزد و در نتیجه، این انحطاط اخلاقی، نمی تواند خسارات وارده بر خود را جبران کند.

امام علی (علیه السلام) در این باره می فرماید: «وَيَخِ الْمُسْرِفُ مَا أَبْعَدَ عَنْ صَلَاحِ نَفْسِهِ وَاسْتِدْرَاكِ أَمْرِهِ؛ وای بر اسراف کار، چقدر دور است از اصلاح نفس خود و جبران خسارت آن.»^۳

۱. فرقان: ۶۷

۲. اعراف: ۳۱

۳. صرفی پور، خوبی ها و بدی ها، ص ۲۹۰-۳۰۰

نتیجه گیری

همان طور که گفته شد اخلاق یکی از بارزترین شاخصه ها ویژگی های شخصیتی پیامبران، جانشینان ایشان و هم چنین پرورش یافتگان مکتب آن هاست براساس حدیثی که از زبان نازنین پیامبر اسلام بیان شده، هدف و رسالت ایشان به کمال رساندن مکارم اخلاقی، دور ساختن انسان ها از عوامل سقوط اخلاقی، تربیت معنوی امت و پیاده سازی فضایل اخلاقی در میان آن ها است.

هم چنین این نکته حائز اهمیت است که مراحل سقوط اخلاقی انسان، تدریجی و گام به گام بوده و هیچ انسانی با اجبار و اکراه به صورت دفعی به ورطه سقوط و درّه هولناک شقاوت افکنده نشده است.

نتایجی که از تحقیق پیش رو می توان گرفت به شرح ذیل است: همان گونه که از آیات قرآن کریم به خوبی استفاده می شود شیطان هیچ گونه تسلطی بر بندگان خدا نداشته و هیچ گونه اجباری برای پیروی از خود نمی تواند ایجاد کند بنابراین تا انسان خود، شیطان را به حریم وجودش راه ندهد، هیچ گاه قدرت نفوذ در کسی را نخواهد داشت.

به همین خاطر اصل محاسبه و مراقبه نوعی خود شناسی را در اختیار انسان قرار می دهد که موجب می شود نقاط ضعف و لغزشگاه های فرد برای او مشخص شود.

از این رو، اگر انسان از عاقبت کار خویش و افتادن در دام های شیطان هراسناک باشد، خود را از گناه دور کرده و راهی برای تسلط او باقی نمی گذارد.

بنابراین یاد خداوند تبارک و تعالی، دوری از گناه و پناه بردن به خداوند متّان راه های نفوذ شیطان را به حریم قلب انسان می بندد.

از این رو رعایت شعائر الهی، برگزاری و یادآوری ذکر خداوند می توان نقطه اتصال با خدای حاکم را حفظ نمود.

هم چنین اوضاع نابسامان اقتصادی، تهی دستی، اشرف و تبذیر نقش بسیار مهمی در بروز انحرافات اخلاقی در همه اقشار جامعه دارد بنابراین با ارائه سیاست های صحیح اقتصادی می توان زمینه های فساد در جامعه را کم کرد و در مواردی از بین برد از این رو، عمل به ارزش های مکتبی و ملی از جانب مسئولان و مدیران در سطح کلان جامعه اسلامی می تواند الگوی صحیحی را در اذهان همه مردم جامعه ایجاد کند.

به همین خاطر اگر محدودیت آفرینی در استفاده از برنامه های ماهواره ای صورت گیرد و جلوی یأس فردی و اجتماعی در همه افراد گرفته شود.

کمک بزرگی به ارتقاء مسائل و فضایل اخلاقی خواهد کرد. هم چنین خانواده ها هم در جلوگیری از سقوط اخلاقی فرزندان خود به عرصه مفسد اجتماعی و آگاهی بخشی به آن ها نسبت به پیامد های شوم سقوط اخلاقی نقش مهمی را ایفا می کنند.

منابع

- ۱- قرآن
- ۲- نهج البلاغه، ترجمه دشتی
- ۳- اسحاقی، حسین، بایدها و نبایدهای مصرف، قم: دفتر عقل، چاپ اول، سال ۱۳۸۸ ه.ش.
- ۴- برزنونی، حبیب الله، اخلاق در قرآن، مشهد: امید مهر، چاپ اول، سال ۱۳۹۰ ه.ش.
- ۵- بیستونی، محمد، فقر و ثروت از دیدگاه قرآن و حدیث، قم: بیان جوان، چاپ اول، سال ۱۳۶۴ ه.ش
- ۶- سادات، محمدعلی، اخلاق اسلامی، بی جا، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، چاپ اول، سال ۱۳۶۴ ه.ش
- ۷- همان _____، چاپ دوم، سال ۱۳۶۵ ه.ش.
- ۸- شاه آبادی، محمدعلی، تجمل و اسراف، اسراف، تهران: انتشارات کانون اندیشه جوان، چاپ دوم، سال ۱۳۸۸ ه.ش
- ۹- صرفی پور، محمد تقی، خوبی ها و بدی های مصرف، قم: صرفی پور، چاپ اول، سال ۱۳۹۰ ه.ش
- ۱۰- عزیزی، عباس، سیمای اخلاق، قم: انتشارات صلاه، چاپ دوم، سال ۱۳۸۱ ه.ش
- ۱۱- محدثی، جواد، برکرانه شرح چهل حدیث امام خمینی رحمه الله، قم: مرکز نشرهاجر، چاپ نهم، سال ۱۳۹۵ ه.ش
- ۱۲- محمدی، حمید، مفردات قرآن، قم: مرکز نشرهاجر، چاپ یازدهم، سال ۱۳۹۵ ه.ش

۱۳- مظاهری، حسین، اخلاق در خانه ۲، قم: انتشارات نشر اخلاق، چاپ هیجدهم، سال ۱۳۹۱ ه.ش

www.tebyan.ir_۱۴

www.novmagze.ir_15